AAN’ANAVIY IJROCHILIK SAN’ATINING TA’LIM TIZIMIIDAGI HOZIRGI DAVR MUAMMOLARI

Dilshod Toshaliyev
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya
Ushbu maqolada o‘zbek an’anaviy musiqa san’atining bugungi kundagi rivojlanish jarayonlari, xonandalik, sozandalik va bastakorlik yo‘nalishlaridagi o‘zgarishlar hamda ularning milliy musiqa merosini saqlash va boyitishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, o‘tmish va zamonaviy ijrochilik maktablari, mumtoz musiqa an’analarining davomiyligi, yosh avlodning milliy musiqa san’atiga qiziqishi va bastakorlik ijodining dolzarb masalalari yoritilgan. Muallif tomonidan an’anaviy musiqa san’atini rivojlantirish, musiqiy merosni zamonaviy talqin etish hamda milliy musiqani xalqaro miqyosda targ‘ib qilish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: *an’anaviy musiqa, maqom san’ati, mumtoz musiqa, xonandalik, sozandalik, bastakorlik, musiqiy meros, ijrochilik an’analari, milliy madaniyat, yosh ijrochilar, musiqiy tafakkur, badiiy ijod.*

KIRISH

O‘tmish bastakorlari o‘zbek mumtoz musiqasining maqom va maqom yo‘llariga xos musiqiy namunalarni yaratib, doimo musiqa merosini, yangi-yangi kuy va ashulalar bilan to‘ldirib, boyitib kelganlar. Har bir davrda, o‘z zamonasini kuylagan, jozibali go‘zal kuy ashulalar dunyoga kelgan. Ularni ijro etgan xonanda-yu sozandalar ham mashhur bo‘lganlar. Ma’lumki XX asrning birinchi yarmida bastakorlik ijodida zamonaga mos yangi yo‘nalishdagi kuy va ashulalar yaratishga juda katta e’tibor qaratildi. To‘xtasin Jalilov, Yunus Rajabiy, Imomjon Ikromov, Faxriddin Sodiqov, Muhammadjon Mirzayev kabi bastakorlar ijodi bunga yorqin misol bo‘la oladi. Ijrochilik jarayonida esa Faxriddin Sodiqov, Rizqi Rajabiy, Turg‘un Alimatov, Saidjon Kalonov, Mahmudjon Muxammedov, Komiljon Jabborov va G‘anijon Toshmatov, kabi bir qator mohir sozandalar va Jo‘raxon Sultonov, Ma’murjon Uzoqov, Komiljon Otaniyozov, Fattohxon Mamadaliyev, Ochilxon Otaxonov, Orifxon Xotamov, Rasulqori Mamadaliyev, Ortiqxo‘ja Imomxo‘jayev, Saodat Qobulova kabi betakror xonandalar yetishib chiqqan va ular doimo el ardog‘ida bo‘lganlar.

Yangi asrning ilk yillarida an’anaviy musiqa san’atimiz rivojlanmagan deyolmaymiz lekin, ayrim jihatlarga e’tibor berish lozimki bular musiqa merosimizning uch yo‘nalishini tahlil qilib ko‘rilganda yaqqon seziladi. Ya’ni xonandalik, sozandalik va bastakorlik.

Musiqa san’atining ijrochilik mezoni ijro amaliyotida sezilarli darajada rivoj topayotganligini kuzatish mumkin. Birirnchidan: yosh avlodni an’anaviy ijroga bo‘lgan qiziqishi ortdi. Hozirgi “ommaviy madaniyat”ning yoshlar o‘rtasida o’ziga xos ta’siri ketayotgan bir paytda, yoshlar orasida an’anaviy musiqani maromiga yetkazib ijro etadigan yosh avlod vakillari shakllandi va ular o‘z faoliyatlari bilan xalqimizga xizmat qilib kelmoqdalar.

O‘tmish ustozlarning xonandalik an’analari, chiroyli tik ovoz, ma’noli va bilimli talqin bilan amalioyotda o‘zlarini namoyon etib kelganlar. Hoji Abdulaziz Abdurasulov, Domla Halim Ibodov, Xojixon Boltayev, Mulla To‘ychi Toshmuhammedov, Jo‘raxon Sultonov, Ma’murjon Uzoqov kabi ustoz san’atkorlar ijro an’analari, mumtoz xonandalik an’analari namunasi sifatida bizning avlodga yetib kelgan. Hozirgi yoshlar ham ushbu san’atni qizg‘in holda o‘zlashtirishlari quvonarli hol. Ayniqsa, yoshlarning mukammal ovoz talqini va mumtoz musiqiy merosni ustozona shaklda talqin etayotganliklari va bunga katta ahamiyat berayotganliklari e’tirofga loyiq. Bularning natijasi ham iqtidorli xonandalar misolida namoyondir.

Bir qarashda an’anaviy ijrochiliik san’ati bir meyorda qadam tashlab, rivojlanib bormoqda desak ham bo‘ladi. Lekin, mumtoz musiqaning shakllanish jarayonidagi tamoyillar, qoidalar uning rivojiga o‘z ta’sirini ko‘rsatishi kerak. Merosni amaliy o‘zlashtirish va ijodiy yondoshish yaxshi an’ana, lekin buning o‘zi yetarli emas. Chunki o‘tmish ustozlari o‘zlarining ijrochilik yutuqlari bilan birga musiqiy merosni teran anglab, diniy-falsafiy tahlil eta olganlar. Buning natijasida ijro namunalarini tinglovchiga ta’sirli yetib borishi va musiqiy savodxonlik yuqori darajada rivojlanib borishiga erishganlar.

Ijod, zamonni aks ettiruvchi mezon hisoblanadi [1. B.34]. Har bir zamonda musiqiy meros o‘ziga xos zamonaviy asarlar bilan boyib kelgan. Ana shu yaratilgan asarlar shu zamonni kuylagan. Bunday musiqalarni shu zamonning mohir sozanda va xonandalari yaratganlar. Musiqiy savodi yuqori, bilimli, musiqa fani bilan bir qatorda tarix va adabiyotni chuqur egallagan ustozlarning o‘z zamonasi uchun ijod etgan namunalari ham shunga yarasha o‘lmas navolarga aylangan.

Demak, an’anaviy xonandalik san’ati rivoji nafaqat musiqiy merosni zamon talabida ijro etish balki talqin qila olish, ya’ni tushunish va tushuntirib bera olish bilan rivojlanadi. Buning uchun musiqiy merosni o‘rganish bilan birga yangi namunalarni yaratishda nazariy bilimlarga tayanish, saviyasi baland, chuqur ma’noga ega, falsafiy negizli asarlar ijod etish lozimdir.

Oldingi avlod ijodiga nazar solsak To‘xtasin Jalilov, Komiljon Jabborov, G‘anijon Toshmatov, Nabijon Hasanov, Imomjon Ikromov, Muhammadjon Mirzayev, Jo‘raxon Sultonov, Doni Zokirov, Fattohxon Mamadaliyev, Orifxon Xotamov kabi yetuk sozanda va xonandalar bastakorlik amallari bilan yangi asarlar yaratganlar. “Etmasmidim”, “Nazzora qil”, “Yolg‘iz”, “Ey Sabo”, “Guluzorim qani?”, “Kezarman”, “Qadimgi ushshoq”, “Dardu-dilim”, “Qoshi yo sinmu deyin” va boshqalar. Bu ro‘yxatni yana davom ettirish mumkin. Bular o‘z zamonasining shoh asarlaridir. Bu musiqiy namunalar nafaqat xonandalar tomonidan balki, barcha cholg‘u sozlarda, orkestr va turli ansambllar talqinida sadolangani barchaga ma’lum. Ularni har bir ijro namunasi o‘ziga xos jozibada yangrashi, asarni yangi qirralarini ochib beradi. Shu o‘rinda aytish mumkinki mumtoz musiqa namunalarini nafaqat milliy cholg‘u sozlarida balki sharq mamlakatlari musiqa asboblari va jahon estrada cholg‘ularida ham professional (buzmasdan) ijro etishni qo‘llab-quvatlash sohaning rivoji uchun xizmat qiladi.

Hozirgi davrda biz uchun bir maktab hisoblanmish Shavkat Mirzayev, O‘lmas Rasulov, Abduhoshim Ismoilov, Abdulahad Abdurashidov, Mahmudjon Tojiboyev,

Mashrab Ermatov va Erkin Ro‘zmatov ijodiy faoliyatlari ham har tomonlama ibratlidir. Ularni samarali faoliyatlariga hurmatni saqlagan holda shuni aytish kerakki, baribir zamonani to‘laqonli ifodalovchi, tinglovchini tafakkurga chorlovchi kuylar yoki ashulalar yetishmayotgandek. Yaratilayotgan asarlar ko‘p lekin, mumtozona darajaga munosib ijod mahsullari juda kam.

Shularni inobatga olib, o‘zbek musiqasining bugungi kundagi to‘laqonli rivoji uchun nimalarga e’tibor berish lozim? Yosh ilmiy izlanuvchi sifatida mulohazalarimiz quyidagicha:

Musiqiy merosni zamonga mos, texnika davri bilan hamomang talqin qilish, rivojlantirish.

Adabiyotning nazm qonuniyatlarini yaxshi o‘zlashtirib, ijodda qo‘llash. Falsafiy tafakkurni badiiy ijodga singdirish.

Teatr, kino va ommaviy tadbirlarda Mumtoz musiqa namunalarini qo’llash. Milliy musiqamizni dunyoga tanitishnig eng maqbul yo‘li albatta sifatli kinofilmlar sur’atga olib, ularni ovozlashtirishda mumtoz musiqamizdan foydalanish.

Yoshlarimiz musiqiy merosimizni amaliy ijro namunalarini o‘zlashtirayotganliklari quvonarli hol. Maqsadimiz musiqiy savodli, ijro etayotgan asarini tub mohiyatini anglay oladigan va tinglovchiga yetkazib beradigan ijrochilar ko’paysin. Xalqaro festivallar va kino filmlarda yangraydigan milliy musiqamizdan butun dunyo xabar topsin, bahramand bo‘lsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Xalq cholg’ulari ijrochiligining zamonaviy omillari” mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiyasining maqolalar to’plamidan Munojat Yo’lchiyevaning “An’anaviy ijrochilik muammolari” maqolasi. Toshkent 2015 y. 34 bet.